

ОД ВРАТА ДО ВРАТА БОЖИЋНЕ ОБРЕДНЕ ПОВОРКЕ КОД СРБА У РУМУНИЈИ

У раду ће бити представљене божићне обредне поворке код Срба у селима Румуније. Доступна литература о овој врсти обичајне праксе у српским селима у Румунији, као и грађа прикупљена од стране истраживачког тима Етнографског института САНУ у периоду од 2016. до 2024. године, а у оквиру пројекта Истраживање културе и историје Срба у Румунији, у организацији Центра за научна истраживања културе Срба у Румунији при Савезу Срба у Румунији (Темишвар), представљају основне изворе за обраду теме. Рад ће бити конципиран тако да се у оквиру сваке обредне поворке уоче њени основни елементи, као и да се укаже на разлике до којих долази у оквиру различитих предеоних целина у румунском Банату. Циљ рада је да се покаже значај ових поворки, као и да се укаже на њихову старину, али и на (не)одрживост у оквиру божићне обичајне праксе.

Кључне речи: Срби, Румунија, Бадње вече, божићне обредне поворке, коледари, коринђани, вертепаши, звездари, цуркари.

Божићне обредне поворке спадају у обредну праксу чији прежици данас опстају у измењеним облицима у селима у Румунији у којима живе Срби. Постоји више врста³ обредних поворки које су познате у оквиру божићне обичајне праксе у српским селима Румуније: коледари/коринђаши, вертепаши и звездари. Поред ових најчешћих поворки, у литератури наилазимо и на поворку цуркара и шклоцара, које нису толико уобичајене и честе у српској божићној традицији. Заједничко за све ове поворке јесте то да се спроводе на Бадње вече, након вечере, тако што се иде по селу од куће до куће и певају се пригодне песме, „све са жељом да се утиче на здравље укућана и да се дочара обиље и напредак куће“ (Кулишић, Петровић и Пан-

¹ nina.aksic@ei.sanu.ac.rs

² Текст је резултат рада у Етнографском институту САНУ који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација РС, а на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2025. години број: 451-03-136/2025-03/ 200173, од 04. 02. 2025., као и рада на пројекту Истраживање културе и историје Срба у Румунији, у организацији Центра за научна истраживања културе Срба у Румунији при Савезу Срба у Румунији (Темишвар).

³ Детаљније ће о подели бити назначено у даљем тексту.

телић, 1998: *коледа*). Такође у свим поворкама иду млади (деца и/или омладина) који „представљају извршиоце судбине, односно олицетворене претке који могу послати или изазвати богати род, благостање и обиље или обрнуто – сиромаштво, пропаст и смрт“ (Торњански Брашњовић, 2016: 146). Они за „наступ“, тј. „благосиљање укућана, по принципу реципроцитета“ (Торњански Брашњовић, 2016: 146) буду даривани од стране домаћина. Разлике се очитују у томе шта се пева/изводи, ког узраста и пола су учесници поворки, да ли певају под прозором или улазе у кућу, како су обучени/маскирани и да ли са собом носе реквизите и које. Ове разлике очитују се између врсти поворки, али понекад и у оквиру исте врсте само у зависности од села, тј. краја у ком се поворка изводи.

У овоме раду представитићемо поменуте Божићне обредне поворке тако што ћемо у оквиру сваке поворке истаћи опште, заједначке карактеристике, а затим и посебности поворки у одређеним местима, а у зависности од расположивих података. Циљ рада је да се установе сличности и разлике, као и разлози због којих је дошло до промена у извођачким процесима. За потребе овог прегледа користићемо доступне информације о божићним обредним поворкама које смо пронашли у научној и стручној литератури (научни радови, научне монографије, монографије села/места и сл.), али и личне теренске, као и теренске записе које су сачинили сарадници Етнографског института САНУ бивајући на терену од 2016. године до данас, а у оквиру пројекта *Истраживање културе и историје Срба у Румунији*, у организацији Центра за научна истраживања културе Срба у Румунији при Савезу Срба у Румунији (Темишвар).

Коледари

Коледари, тј. коринђани, коринђаши, колинде, колинђаши,⁴ јесу најстарије Божићне обредне поворке које су, увидом у изворе и литературу често сврстане под један исти опход. Како се сматра само је лексика назива другачија у зависности од језичких варијетета одређеног краја, као и од утицаја румунског језика, па тако, „у садашњој лексици Банатских Црногораца сусрећу се многи лексеми позајмљени из румунског говора. Именица коринђа означава Божићну песму коју углавном певају деца или омладина на Бадње вече,⁵ улазећи у домове верника, честитајући и објављујући рођење Спаситеља Христа. У Банатску Црну Гору и у Дунавску Клисуру ова именица гласи колинда што је веома слична румунском изразу: *colinda (kolinda)*. Гла-

⁴ О сличности са румунском обредном поворком *кољинда*, извођеном у селима у Србији где живе Румунији, више видети у: Ђорђевић, 1906: 26–27.

⁵ О Божићним и коледарским песмама у Србији више видети: Торњаски Брашњовић 2015а; Торњаски Брашњовић 2015б и Торњаски Брашњовић 2016.

голски облик колиндати идентичан је са румунским изразом *a colinda*“ (Чоботин, 2022: 330). Ипак, постоје и научни/стручни текстови где се сматра да је коледарска поворка (колинде) најстарија и изобичајена, а да је из ње проистекла поворка коринђаша/коринђана/колинђаша: „Посматрајући горе наведене податке, можемо приметити да су се поворке коринђаша појавиле као супституција опходу коледара, те је ово типичан и конкретан пример како је током векова долазило до трансформације обреда“ (Попов, 2023: 29).

И. Попов раздваја опходе коледара и коринђаша тврдећи да је „опходе коледарских група црква (је) строго бранила као остатке паганизма и о томе нам је податке оставио Доситеј Обрадовић“ (Попов, 2023: 22). Он наводи да се према Доситеју Обрадовићу коледарска поворка изводила од Божића, па „кроз цео период Месојеђа“ и „да су у опход ишли млади момци, да су чудно певали и играли идући из једне у другу кућу и наводи текст који су извикивали у току опхода: 'Колеђани коледо! Вичите, браћо, коледо! Окаш-те, момци, коледо! Подвикујте коледо!'“ (Попов, 2023: 22). Такође, од Д. Обрадовића сазнајемо да су и у Чакову, у његово време мушкарци изводили коледарске игре, које су биле налик јуначким играма.

У Араду, према подацима из текста који је објављен 1912. године, а према кзивању учесника коледарске поворке из 1865. године, сазнаје се „да је коледара било укупно шест, и они су коледали од Бадње вечери до Богојављења. Били су обучени у беле кошуље и беле дуге гаће, сачињене посебно за ову прилику, док су на ногама носили обојке и опанке. Главне личности у поворци су били војвода и танцовођа, тј. коловођа. Гајдаш их је непрестано пратио и свирао им. Плесали су чак и по раскршћима, у славу вила. За сваку прилику су имали посебну песму, уз коју су играли. Знали су око 99 песама, али се данас сећају једва трећине. (...) Међу бројним и разноврсним мотивима најзанимљивији су били: намештање пећи у соби, како момак седла и јаше коња, а од шаливих вођење љубави заљубљених“ (Попов, 2023: 23). Учесници су „морали бити ритуално чисти тј. бар један учесник је морао бити будан девет дана и девет ноћи, јер се веровало да би у супротном увредили вилу Равијојлу. Улоге коледара биле су следеће: војвода, гуливрећа (прикупљао је дарове), 4 – 5 коледара и гајдаш. Војвода је имао посебну улогу, јер је он својим командама и заповестима одређивао која ће се фигура какда изводити. Коледари су започињали игру у кући домаћина песмом отварајте врата формирајући коло које се кретало у леву страну. Пљеснули би рукама и обишли цео круг док би отпевали четири стиха песме. Као што су започињали игру, играчи су је и завршавали пљескањем рукама, а потом је следила команда војводе за следећу фигуру. Након извођења сваке команде играчи су узвикивали: 'Радо и весело!' Срби у Араду су знали око тридесетак коледарских фигура“ (Попов, 2023: 23–24). Како се даље наводи у овим извођењима приметно је и „изврнуто“ коло, као и мотив „капије кола“ што упућује на повезаност са хтонским, тј. посмртним елементима.

Из свих осталих теренских података и литературе до које смо дошли овом приликом, можемо закључити да се у народу већ одавно ови обичаји изједначавају, тј. да се, иако је постојала нека претхришћанска форма, данас ипак памте и изводе углавном обредне поворке које су већим делом христијанизоване. Према доступним изворима, ставовима научника, али и из разговора са информаторима можемо, у најширем закључити да је колиндање обредна радња коју врше деца, углавном мушког пола, а та деца се називају коринђаши. Они „иду од куће до куће, носе звонца и певају обредне песме, а за певање, као награду добијају поклоне. У знак захвалности од домаћице или домаћина добијају мање поклоне у виду *воћа* или *слаткиша*, те понекад и мало новца“ (Аксић, 2024: 12). Дакле, ово представљамо као идеалтипски модел, који се даље разликује од села до села. Тако је и са коледарским песмама које се „према времену и месту извођења“ могу „поделити на оне које се певају пред полазак у опход селом, док пролазе селом, пред кућом и у кући. У песмама које се изводе у кући, коледари се прво обраћају укућанима, затим следе песме које изводе када их укућани дарују и песме које певају приликом напуштања дома“ (Торњански Брашњовић, 2016: 130). У даљем тексту ћемо, колико дозвољавају подаци са терена, уз остало представити и које се песме изводе и које су остале у сећању саговорника и опстале и данас.

Поморишје

У селима Поморишја, према подацима И. Попова коледарске поворке су биле старије, паганске поворке и нестале су потиснуте црквеном традицијом, док су коринђаши, који су „разносили вест о рођењу Христа“ и данас опстали. „У селима Поморишја разликујемо два опхода коринђаша. У први су ишла деца а у други старији момци. Неограничен број деце у опход је кретао најчешће одмах после вечере, али у неким местима и у поподневним часовима. (...) Учесници нису били маскирани“ (Попов, 2023: 25). Деца, тј. дечаци су коринђали под прозором. „Домаћини су их даривали орасима, бомбонама, сувим шљивама, јабукама, лејима (румунски новац)... Деца су коринђала једноставне коринђашке песмице, које су се увек завршавале речима: 'Ако жарач да бегам, ако новац да чекам'“ (Попов, 2023: 26). Песме које су деца певала су: „Ја сам мали коринђаш“ и „Божић, Божић Бата“. „Омах након дечјих, у опход су кретале поворке старијих момака. Неограничен број учесника коринђао је све до иза поноћи (Попов, 2023: 27). Промене до којих је дошло данас тичу се учесника поворки – некада су учествовали само дечаци, а данас су укључене и девојнице; као и места коринђања – некада се коринђало испред прозора, а данас се улази и у куће.

У Фенлаку су деца коринђала док гори бадњак, а док су коринђала певала су „Рождество“ и „добијали су орасе, бомбоне, колаче, а данас и новац који се раније није давао. Мања деца су ишла са родитељима, а старија сама и сви заједно су, по неколико њих у мешовитим групама (и дечаци и

девојчице) коринђали поподне, како би обишли све куће пре него што падне мрак. Поступак је исти као и у другим местима. „Сада се скупљају у цркви и иду као већа група. У цркви се кува врућа ракија, а деца коринђају док гори бадњак. Дају им се паре и слаткиши. (...) Сад се дају бомбоне 'салонке' (оне што се стављају на јелку) и новац“ (Ивановић Баришић, 2022: 82). Такође, саговорници кажу да данас коринђају и српска и румунска деца, која су сада у већини у селима Поморишја.

У Кетфељу коринђаши долазе након вечере. На почетку вечере секао се колач који се зове „здравље“ и његови делови су се намењивали, па се тако један део остављао и за коринђаше (в. Чоботин, 2021: 360). Ј. Јоргован Марков и Б. Чоботин, забележили су током својих истраживања и да је поред божићних колача који су прављени и намењивани за различите важне елементе домаћинства и живота, прављен и колач за коринђаше (в. Јоргован Марков, 2015: 202, 205 и Чоботин, 2021: 359). За разлику од других места у Поморишју, „у Кетфељу је сачувано сећање на њихово некадашње маскирање: окретали су гардеробу наопачке, гаравили се, стављали шубаре и руменили лица. Коринђали су *Рождество*, а потом *Витлајеме славни граде* и *Дјева дњес*. (...) У већини места су старији коринђаши улазили у куће“ (Попов, 2023: 27).

У Чанаду, поред устаљене форме извођења коринђашког опхода, где увече иду деца од куће до куће (родно мешовите групе од по четворо, петоро деце) и радују им се домаћини, певају Рождество или Божи, Божић Бата, Ја сам мали Ива – „колиндају“ са звонцима,⁶ те бивају даривани, саговорници помињу и да „један кратак преиод су ишли и момци, момци велики сас армоником. Е, ондак је било веселе, онда било друштво (...), велики момци, велике девојке, а тамбураши за њима. То је било једно две године, три, било друштво, момци су ишли код девојака...“ (Ивановић Баришић, 2022: 82). Поред ове посебности која је очито била „кратог даха“ и само покушај оживљавања забаве и социјалног момента потребе за дружењем и јачањем омладинске српске заједнице у селу, постоји још једна посебност у овоме обичају, на коју смо наишли само у Чанаду. Наиме, коринђаши, обучени свакодневно са собом носе сламу на колицима и стављају је у куће у којима није било сламе. „То је као нека срамота, ниси унео бадњак. Ондак уносе они 'бадњак', али без бадњака, само сламу, они улазе у куће“ (Ивановић Баришић, 2022: 83). У кућама се задржавају петнаестак минута и бивају дочекани само са вином и ракијом. Саговорници наводе и да би требало да коринђаши обиђу што више кућа и то до поноћи након које почиње Божић (в. Ивановић Баришић, 2022: 83). Данас су се изменили одређени елементи обредне поворке коринђаша, па деца иду у коринђање поподне, након паљења бадњака у цркви или чак већ око поднева, „тако да кад дође вече немаш коринђаше. Данас много мање деце иде у честитање него раније“ (Ива-

⁶ Видети у: Ивановић Баришић, 2019.

новић Баришић, 2022: 82–83). „Коринђаду и сада ... само мањи... а, неки коринђаду не знаду шта коринђаду па се забуниду, не знаду деца, њи метеду родитељи, мисле ... кажи фришко и готово“ (Ивановић Баришић, 2019: 138).

„У Варјашу и Великом Сенмиклушу је у поворци често био и хармоникаш“ (Попов, 2023: 27).

У Печки у Поморишју, „рано ујутро месио се божићни колач, здравље, колачићи за коринђаше, звезде, месец, птице“ (Чоботин, 2021: 359).

У Торњи, како И. Попов наводи Срби су коринђали код Румуна и обрнуто, а „разлика је била у томе што су се Румуни приликом опхода маскирали, а Срби нису“ (Попов, 2023: 29).

Пољадија

У Соколовцу су се раније поворке, сачињене од млађих и старијих момака у више група, заустављале под прозором кућа и ту обаваљали обред. „И велики и мали и њи четворо пет и двоје и по један долазу“ (Ивановић Баришић, 2020: 102) и певају „Добро вече добри газдо“⁷ и „Ја сам мали чика Пера“, тако све до једанаест сати увече. Дарове су добијали кроз прозор: „*Пре се отвори пенџер и фрљии орасе па ко колико зграби*“ (Ивановић Баришић, 2022: 83). Некада су за коринђање говорили „*идемо да певамо*“ (Ивановић Баришић, 2022: 83), јер су у двориштима кућа певали пригодне песме. У Соколовцу наилазимо и на термин кориндаши, тј. глагол *кориндати*, а ова именица и глагол су у овом облику једино овде забележени. Данас се понегде улази и у кућу и добијају се чоколаде, бомбоне и новац: „Ја увек имам кицељу једну, ставим ту орасе, видим колико су њи и тако дам свима и бомбоне и чоколаде ове – бананице те. И сваким дам по леј два, неки ко видим је пријатељ дам мало више“ (Ивановић Баришић, 2020: 102). После мале деце иду старији који имају и хармоникаша. „Те новце после скупу па плату да се свира у дом на Божић, да играду. Још увек иду деца у обилазак. Улазе у сваку кућу – ко није закључо капију уђу. Када стигну до куће изговарају 'Добро вече добри газдо' и 'Ја сам мали чика Пера'“ (в. Ивановић Баришић, 2022: 83).

У Златици се коринђашки опход спроводио на устаљени начин и некад и данас. На Бадње вече више група деце је ишло у опход и били су даривани орасима, јабукама, колачима или новцем (в. Ивановић Баришић, 2022: 84).

У селу Лунговет саговорници истичу да су деца коринђала, већ око пет часова, са песмом „Ја сам мали чика Пера“, а старији и момци и девојке су ишли касније увече и говорили песму „Добро вече добри газдо“. Као и у Дунавској Клисурси и овде нису улазили у куће у којима је неко умро. Данас старији момци и девојке певају и црквене песме, а некад имају и хармонику, док су раније ишли са тамбурицом. Данас, све мање има коринђаша деце, јер „сад нумеду деца ни да певаду како треба“ (Ивановић Баришић, 2022:

⁷ Видети у: Крстић, 2015.

83). Уз српску децу коринђају и румунска. Саговорници помињу да има и Цигана. „Ни не смркне се иду. А нећеду орасе, оћеду новце. (...) Узму и орасе кад им даш, али ишту новце“ (Ивановић Баришић, 2022: 83).

Клисура

Како Б. Крстић сматра, „обичај коледарења у Клисури је старијег порекла“ (Крстић, 2015: 188). У Дунавској Клисури су деца колиндавала од ручка, па надаље током дана и вечери, пре уношења бадњака, носећи звонца приликом опхода. „Обично у опход иду деца или омладинци, а групе сачињавају двоје, троје или више – само дечака или су групе мешовите – укључене су и девојчице“ (Ивановић Баришић, 2018: 94). У куће које су биле у жалости нису улазили. Како иситиче М. Ивановић Баришић деца „пре него почну да рецитију – честитају празник и питају: *Јел слободно певати? или Јел слободно коринђати?* Кад добију дозволу да коринђају обично изрецитију / отпевају песму, а заузврат добијају ситне поклоне“ (Ивановић Баришић, 2022: 79) или новац. „Најпознатија и најраспрострањенија песма која се пева у посећеним селима“ (Ивановић Баришић, 2018: 94) јесте „Ја сам мали чича Пера“, као и „Добро вече добри газдо“ (в. Крстић, 2015: 188–189). Понекад, током опхода могу улазити и у куће како би крунили кукуруз, а затим га бацали кокошкама. Поред тога могу и да царају ватру „и говоре: *Да се роде јагањци, телад, тилићи и свиње*, а заузврат им домаћица даје слаткише, воће и новац“ (Ивановић Баришић, 2022: 79).

У Белобрешки, деца иду од куће до куће да честитају предстојећи Божић, а то чине тако што „колиндају“, ⁸ рецитијући следеће стихове испред капије, под прозором: *„Добар веће добри газдо, / ја сам дошо да ви јавим, / родио се Исус Христос, / у јаслици, у столици. / Отуд иду два анђела, / они носе два камена. / Сазидаше белу цркву. / У тој цркви нико нема. / Свети Стеван свеће пали, / а Никола службу служи. / Који леј, који два, / кој шта има нека да. / Акој колаћ да ћекамо, / акој жараћ да бегамо!“* или са следећим последњим стиховима: *„Биће вама фала / да вам глота буде жива и здрава!“*, као и *„Ја сам мали ћића Пера, ујела ме жути кера. / Ја прескоћим два три шора, дај ми газдо неки ора. / Који леј, који два, кој шта има нека да. / Ако колаћ да ћекамо, ако жараћ да бегамо!“* (Ивановић Баришић, 2022: 79–80). Након отпеваних стихова домаћица дарује децу на устаљен начин.

И у Дивичу се опход одвија на скоро идентичан начин као и у Белобрешки, па су чак и текстови који се изговарају са минималним разликама. ⁹ Саговорници помињу и то да пре деце иду момци који носе звонца како би најавили долазак коринђаша-деце, а свакако звонца имају и деца. Податак који се тиче старијих момака са звонцима и давања новца који сакупе цркви, пре би се могао повезати са вертепашима, али саговорници то нису овом

⁸ Видети у: Крстић, 1987.

⁹ Више о текстовима песмица видети у: Ивановић Баришић, 2018.

јасно разграничили, већ су говорили у оквиру коринђашке поворке, те га остављамо у овоме сегменту, с напоменом да је могуће да се мисли на вертепаше због старости, ношења звонца и повезаности са црквом.

И у Старој Молдави коринђаши врше сличан опход, а поред већ помињаних песмица певају и Рождество или „*Ој бадњаће бадњаће, / дивни стари рођаће, / у кућу нам дошао, / доноси нам срећницу, / доноси нам дећуцу...*“ (Ивановић Баришић, 2022: 80).

У Љупкови такође најчешће деца певају увече „Добро вече добри газдо“ (в. Крстић, 2015 и Лупуловић и Крстић, 1995: 174). Због суживота са Румунима неретко се културе мешају, прожимају, па се тако „утицај (се) осећа и у коледарским песмама, па се могу чути и овакви стихови, забележени у Љупкови: „Ој колендре, колендрице, / Дај ми мало кобасице!“ (Крстић, 2015: 189). Посебност одржавања овог обреда у Љупкови јесте та што деца коледари „носе штапове од леске – ’коледаче’ – украшене спиралним шарам, као код Влаха у источној Србији“ (Костић, 1971: 75). Овде коледари иду само од куће до куће и певају под прозором.

„За разлику од Љупкове, коледари у Свињици улазе у кућу, седну на земљу, домаћица им да сито са кукурузом који круне и после дају кокош-кама. Затим коледари царају ватру штаповима и говоре: ’Да се роде свиње, јагањци, телад, пилићи...’ Домаћица опаше коледаре конопљом и у ситу им даје суве шљиве, јабуке, бомбоне и орахе“ (Костић, 1971: 75).

Банатска Црна Гора

И у Краљевцу, саговорници су истакли да су некада постојала деца – коринђаши, која су ишла увече од куће до куће, са звонцима. Заузврат „*им поклони кобасице и шта ја знам, још мало слаткиши и то*“ (Ивановић Баришић, 2022: 81). Како Б. Чоботин истиче, „мања деца су ишла (...) да ’колиндаду’, ’колинђају’, а деца која су то изводили звали су се ’колиндаши’, ’колинђани’“ (Чоботин, 2022: 328).

У Петровом селу, како Б. Чоботин истиче из сопствених теренских записа, „колиндари (су) полазили да коледају од осам сати изјутра“, али су „долазили (су) са друге стране. Нису из села. Ови из села су се окупили код некога, то се знало. Код неког рода се искупили сви, се игра карће, се кажеду разне приче. Деца нису ишла“ (Чоботин, 2022: 327). Дакле, ово је апсолутно посебна и другачија обичајна пракса у сваком смислу, колико је нама познато током истраживања, једино овде забележена.

Централни Банат

У селима око Темишвара (Улбеч, Немет, Мали Бечкерек, Фењ, Дињаш, Сока и Ченеј) уочене су само поворке колинђаша (са изузетком Соке). У селу Дињаш, у коринђање иду мала деца у групама од по двоје или четворо, када падне мрак, те се деси да једну исту кућу посети неколико група коринђаша,

прво млађих, па старијих. У неким селима је поворка са децом и евентуално омладином само пре подне постојала (Фењ, Мали Бечкерек, Немет), док се понегде истиче да је новија традиција да са децом иде и омладина (Фењ). Другде су, пак, деца и понегде омладина, ишли тек када се смркне (Дињаш, Фењ, Улбеч, Сока и Ченеј). Приметно је да се, нпр. у Фењу јављају два различита податка о времену када поворке иду, што није чудо из два разлога: могуће је да се неко од саговорника и не сећа најпрецизније када је то било, а могуће је и да се више поворки другачије организовало. У Дињашу се помиње да су и Цигани тамбураши ишли у поворци, док су у Дињашу, Фењу и Улбечу, местима која су и била мешовита, ишла и српска и румунска деца у поворкама. Деца углавном улазе у кућу или макар на праг и колиндају, али не царају ватру. Затим, бивају даривани орасима, јабукама и лејима, а раније је износ леја био мањи, док се данас скоро подразумева да дар буде само у новцу и то озбиљнија сума: *И онда мој деда и мајка им даду, онако није било пре много, три леја било то тако, на не ко сад, сад треба да даш* (Немет, 2024). У Соки је ситуација најразличитија у односу на остала села. Наиме, последњих двадесетак година, у овом селу активно живе и Украјинци који имају своју цркву која организује колинђашку поворку – *колинда маре*. У њој учествују и одрасли и деца, који са свештеником и свећама иду од куће до куће по целом селу и дарују се искључиво новцем који одвајају за цркву. Заједно са њима иду и српска деца која су маскирана: *Се праву из. Од старе одеће. Од старе, старе хаљине и тако...* (Оставе проред за очи, да, да.) *Очи, код носа, код уста, то се све сече, још мету по два рога* (Сока, 2024).

Колиндање или коринђање је подразумевало певање, тј. рецитовање песама као што су: *Ја сам мали, бегам преко њива, жито се зелени...* (Улбеч, 2024), *Ујела ме кера и бежи преко шора, добије два три ора...* (Мали Бечкерек, 2024), *Рождество* (Божихни тропар), „Ја сам мали Ива / бегам преко њива, / њива се зелени / газда се весели, / акој колач да чекам, / акој жарач да бегам. Или говоре: Ја сам мала Ката / отворте ми врата, / ја не иштем много, / само једну ногу, / акој колач да чекам, / акој жарач да бегам!“ (Ивановић Баришић, 2022: 80–81) и сл. Примећујемо да је суштина већине песмица иста, као и форма, те да има доста варијанти једне, заправо исте песме.

У већини места се ни деца ни одрасли нису маскирали, што и јесте најчешћа одлика коринђаша. Међутим, у Фењу смо наишли на податак да је један старији човек водио родбинску и комшијску децу у поворку, док је био маскиран као жена. Изводио је разне шале, па је чак јурио и попадију: *А она трудна [попадија] са сином, не да заборавим док сам жива, а зна да то је мој ујка. Он је јури, он се обуче у женско. (...) Неки чаршав, овде стави руж, да те Бог сачува, значи довде, повеже неку мараму како био дугачак лик, а мршав, страшило. А она сад да уђемо, да нас послужу, деца, ми смо деца, шта нас брига нека..., он је јури око стола, она бега. Чика Милика молим Вас знам да сте Ви, немојте да ме јурите. А попа сад каже: Јури је чика*

Милика, само за њом, само за њом. И то су за нас били најлепши обичаји (Фењ, 2024). Такође, саговорник из Немета је истакао да зна да су се раније млади који су ишли у вечерњој поворци маскирали, али се то више не ради: *Е да, мама је казала кад је била млада онда они се маскиру... (...) Онда идеш у комшилук, јави, плашиш ко је то. Мхм, а ми нисмо више то* (Немет, 2024). У Дињашу, коринђаши су могли и да се прерушавају обукавши огртаче, ставивши маске и шубаре, али је то све било раније обавезно (Ивановић Баришић, 2022: 80–81). И овде саговорници затим помињу да су се више препушавали старији, што може навести на размишљање да се делимично мешају поворке коринђаша и вертепаша.

Коринђаши су заправо представљали положајнике, када су у питању поворке које су ишле рано ујутру – *зајтра: Они дођу, вичу на капију, ме примите за полазника? И да, хајде уђите* (Немет, 2024).

Један од потпунијих описа коринђашке поворке, који нам указује на разлике у спровођењу ове поворке некад и сад јесте опис из Ченеја: „Кад сам ја била дете онда су ишла деца изоловано, [можда] са неким из комшилука. А овде од осамдесет девете-деведесете омладина се окупљала па су ондак баш и вежбали Рождество да поју што лепше (...) и ондак су сви долазили. Сад су деца била у народне ношње обучени. А и било је две групе. Омладина је долазила, а исто и млађи. Коринђаши уђу у кућу и отпевају Рождество, а заузврат се даривају парама, разним воћем, орасима, бомбонама, а могу им се дати и колачићи. (...) У садашњем времену деца која ће да коринђају се најпре скупе у цркви да присуствују паљењу бадњака, после тога прво иду код попе, па од њега иду даље по кућама. Организовани су у две групе – већи и мањи, а има их који иду и мимо ових група. Има их обучених као деда мраз, некад носе џак са сламом, нису имали маске. Пре него што уђу у кућу питају да ли хоће да их приме? Кад уђу честитају Бадње вече. Сад говоре црквене песмице“ (Ивановић Баришић, 2022: 81). Из овог транскрипта увиђамо да је дошло до бројних промена које су узроковане већим окретањем ка црквеним канонима, али, с друге стране и увођењем елемената који су примљени из потрошачке западне културе, као што је костим Деда Мраза, на пример.

У Темишвару, обредна поворка коринђаша подразумевала је све устаљене елементе као и у другим местима, а чинила су је само деца која су певала „Рождество“, „или би одрецитовали неку од пригодних песмица“ (Павловић, 2006: 339), као што је „Ја сам мали Пера“. Такође, добијали су и устаљене дарове, а „поред српске деце, коринђала су и румунска и мађарска деца“ (Павловић, 2006: 339). С обзиром на то да је комунизам са собом донео и потискивање народне традиције, ове поворке су полако почеле да изумиру, „али је ипак већина деце одлазила код најближе родбине, обично баке и деке, да отпева неку божићну песмицу и добије поклоне. Има и припадника средње генерације који понекад оду да коринђају ’код родова

или комшија” (Павловић, 2006: 339). Велики градови као што је Темишвар имају веће могућности за, чак институционално подржаним „подизањем свести“ о потреби очувања народне традиције, која уједно значи и очување идентитета. Тако, „последњих година, у српској заједници покушавају да обнове коринђање. Тако су установљене три различите поворке певача. На Бадњи дан увече коринђају деца из српске гимназије, чланови хора Саборне цркве и АКУД ’Младост’, али они не обилазе све породице, већ иду само ’код главатијих’ – виђенијих представника српске заједнице“ (Павловић, 2006: 339). Институционална подршка, свакако, значи и финансијску подршку, али с друге стране, као што видимо из овог примера, неретко има и своје мане, као што је на пример, мешање политичких, идеолошких, материјалних и других интереса који нису у складу са идентитетским питањима и интересима самих заједница.

Вертепаши

Поворка вертепаша позната је по ношењу вертепа, тј. макете црквице у којој је било представљено рођење Исуса Христа (слама, Богородица и јасле са новорођеним Исусом Христом).¹⁰ Црквица је била углавном израђивана од дрвета, лагана како би је могла носити и деца. „Учесници у обреду носили су малу црквицу и сваки од њих имао је одређено задужење у групи. Учесници су били обучени у дуге беле хаљине; углавном су то били младићи који су код домаћина изговарали одређене текстове“ (Ивановић Баришић, 2022: 80). Како С. Бугарски и Љ. Степанов истичу, „Коледање и Вертеп управо и јесу мешавина луткарског позоришта и певане баладе: група извођача иде од куће до куће са одређеним предметима и оделом, изводећи по улогама пригодне текстове с певањем“ (Бугарски и Степанов, 1991: 163). Они потврђују и да је вертепа било у селима око Арада, па и у самом Араду „где је чак постојало стално вертепашко друштво са неписаним правилима и текстовима који су се чували као тајна услед обредног страха од вила“ (Бугарски и Степанов, 1991: 163).

Потврду наводима М. Ивановић Баришић да овај обичај „представља христијанизовану форму обредних поворки које су ишле на Бадње вече“ (Ивановић Баришић, 2022: 80) налазимо и у констатацији Б. Крстића да је вертеп у Клисурси и Пољадији „постао знатно распрострањен тек нешто касније, између два светска рата“ (Крстић, 2015: 189). У неким селима Клисуре и Пољадије ова поворка се назива и „бетлехем“, „а то је назив који се може наћи код католика“ (Крстић, 2015: 189).

Клисура и пољадија

¹⁰ Више о вертепу видети у: Босић, 1996: 116–125.

У Клисуре и Пољадији, заједно са коледарима и коринђашима, постојали су и вертепаши. То су били виспсени дечаки, тј. младићи старости од 12 до 14 година и они су изводили драмски текст „вертепске драме“ на тему рођења Исуса Христа, носећи црквицу са торњем и крстом у којој је горео фењер који је обасјавао макетну представу рођења Исуса Христа. Младића је било шесторица, а четворица су били „цареви“ Ирод, те Гашпар, Валтазар и Мелхиор (мудраци са истока), док су двојица били пастири. Носили су дугачке беле хаљине, а „преко рамене и око појаса стављали су ремење са припасаним сабљама о појасу. ‘Цареви’ су носили високе капе од картона, украшене звездицама. Покрај носилаца вертепа ишла су два пастира који су имали преврнуте кожухе и крзнене капе на глави. Имали су маскирана лица са брадом и брковима од кудеље и вуне. Око појаса оба пастира су носила звона или клепетуше. Њима су оглашавали свој улазак у кућу. У рукама су држали пастирске штапове, а на леђима су имали торбе које су стављали поклоне које су током вечери примали“ (Крстић, 2015: 190). Када уђу у кућу, вертеп поставе на средину собе, отпевају „Рождество“, а затим изводе драму која представља разговор „царева“ о рођењу Исуса Христа.¹¹ „Са исученим сабљама изнад ‘црквице’ и њиховим међусобним ударањем постизала се јача драмска напетост дијалога. На крају, у игру се уплатали и пастири, а они су својим наступима шаљиво обојили читаву вертепску драмску представу“ (Крстић, 2015: 190) траживши дарове од домаћина. Након добрих жеља за домаћина и укућане, честитања Божића, вертепаши бивају даривани „новцем, храном и обавезно вином и ракијом. После обављања посла, вертепаши би све поклоне и новац ‘братски’ поделили“ (Крстић, 2015: 190).

У Белобрешки су старији момци носили цркву направљену од картона – вертеп и ишли су у пратњи хармонике, од куће до куће, кад падне мрак. Били су одевени у беле тунике. Након опхода су правили веселје, а део новца који су сакупили током опхода давали су цркви (в. Ивановић Баришић, 2022: 80).

Поморишје

У селима Поморишја вертепаши су маскирани дечаки од 10 до 15 година старости, „које свештеник припрема да на Бадње вече обилазе српска домаћинства и изводе малу позоришну представу“ (Попов, 2023: 29). Како саговорници у Фенлака истичу, „кроз село су раније носили *вертеп*. Ишли су старији и су имали *нарочите аљине*. Носили су дрвену сабљу“ (Ивановић Баришић, 2022: 82). Улоге су исте као и у другим вертепашким поворкама, с тим што се у Кетфељу, поред три мудраца, цара Ирода и два чобанина јавља и чича Пера. Костими су им исти као и у другим местима, с тим што чобани

¹¹ Део текста вертепске драме видети у: Крстић, 2015.

носе и опаклију, а чича Пера је „обучен у свакидашње одело, а три мудраца на главама носе увијене беле турбане, као да су са истока“ (Попов, 2023: 30). Песме које се обавезно изводе током овог опхода су, поред већ поменутог *Рождества* и *Сви јазаци – Витлејеме славни граде, Слава во вишињем богу и Дјева дњес*. У кућама се одиграва драмска радња као и у другим местима, а „приликом изласка из куће домаћина, обавезно би се певало (поји) *Рождество*“ (Попов, 2023: 32). Посебно се представља вертепска драма у Арад Гају где се изводи луткарска представа. Интересантно је да „учествује петоро деце (од 8 до 10 година старости) који имају улоге мудраца, цара Ирода и анђела, а један старији момак, тзв. бундаш прикупља дарове. „Он на себи има ’ланце’ којима најављује долазак вертепаша, а у руци држи штап. Остала деца облаче црквене стихаре, а цар Ирод носи ’заоштрену’, шиљату капу. Анђео и мудраци на главама носе високе капе, са равним горњим делом“ (Попов, 2023: 33). Вертепска драма има и посебан „сценарио“,¹² мало другачији од уобичајеног и прилагођен деци, са више песама, а посебно је интересантно то да „макета цркве одоздо има два отвора за руке, па на тај начин ’играч луткама’ – анђео, може да их покреће. Играч луткама их, према песмама и тексту који се изговара, помера“ (Попов, 2023: 33).

Централни Банат

У Дињашу, старија деца, тј. момци долазе у кућу са вертепом. Дакле, они иду по селу паралелно са коринђашима (млађом групом). „Куће се обилазе обично у периоду од пет поподне до девет увече. *Дају им се парице, ораси, јабуке и крескиндле – куповне бомбонице. Међутим, сад су се изопачили и непримају поклоне него само леј*“ (Ивановић Баришић, 2022: 81).

У Ченеју саговорник истиче само да се сећа да се носио вертеп кад је био дете, али да се данас то више не ради (в. Ивановић Баришић, 2022: 81).

Из доступних извора који помињу вертепаше у прошлом времену, као праксу која је некада постојала, они се у већини села нису одржали до данашњих времена, што потврђује и М. Павловић посебно за околину Темишвара (в. Павловић, 2006: 339), док И. Попов каже да се у селима Пољадије и данас понегде ове поворке одвијају, али да у Варјашу и Великом Сепетру „српски свештеник у овом месту покушава да оживи овај опход код Срба“ (Попов, 2023: 30), иако су га раније изводили и досељени Украјинци. На назнаку да су Украјинци пре више од двадесет година носили вертеп, тј. Витлејем налазимо и у теренској забелешци у селу Сока, из Централног Баната (Сока, 2024).

Банатска Црна Гора

У Петровом селу, саговорник истиче да вертепашких поворки није никада било (в. Чоботин, 2022: 327).

¹² Више о тексту и „сценарију“ вертепске драме у Арад Гају видети у: Попов, 2023.

И у Краљевцу су постојали вертепаши, старија деца, тј. момци који су носили вертеп и били „обучени у цареве, чобане а ишла је и коза“ (Чоботин, 2022: 327). Информатори су истакли да су „момци носили и 'Звезду'. Сви они скупа, вертепаши, звездари и козар били су актери једне сцене те коју су је заједнички изводили“ (Чоботин, 2022: 328). Интересантно је да су у овом селу поменуте заправо три обредне поворке које су биле као једна, што није уочено ни у једном другом месту.

Карашево

Код Карашеваца, „пре и за време бадње вечере, мушка деца (бетлемари) су опходила куће по селу с бетлѐмам („бетлехем, вертеп“), певали су хришћанске божићне песме (углавном хрватске, из хрватских књига, које су учили у цркви од локалног свештеника), а сваки домаћин даривао их је воћем и ситним новцем“ (Радан и Радан Ускату, 2018: 272).

Звездари

Поворка под називом *звездари*, према доступним подацима, позната је у Темишвару, Краљевцу, Арад Гају и Чанаду (Поморишје).

Како М. Павловић истиче, у **Темишвару** је ову поворку „чинио пет дечака који су имали сабље и круне од картона. Дечаци су представљали три мудраца – Ирода, Мелихора, Гашпара, и два чобанина“ (Павловић, 2006: 339).

И у **Арад Гају** и **Чанаду** су поворку чинила мала деца „од седам до девет година старости. (...) Улазили су у куће, где су певали Рождество“ (Попов, 2023: 36).

Током истраживања наишли смо и на податак да се у **Краљевцу** ова поворка код Румуна називала „колинде“, а код Срба „звездари“. Информатори из Краљевца наводе да је било седам звездара, дечака, који су ишли од куће до куће и улазили унутра, по собама, а за поворку су се припремали чак и у школи. Били су посебно обучени, тј. имали су костиме, од картона „су имали неке капе тако округле као лонац, (...) један је био, каже ја сам цар Валтазар, долазим из... шта ја знам, и други цар – други цар“ (Попов, 2023: 137). Сви су их очекивали и радо примали у своје домове, а затим их даривали кобасицама, орасима, колачима и слаткишима. Када би ушли у кућу певали су понешто и свако је имао своју улогу.

Ове обредне поворке су у Темишвару, према казивањима информатора и бележењу М. Павловић биле забрањене шездесетих година XX века, а дотадашње учеснике Србе, који су у поворкама учествовали заједно са Румунима, је „јурила (нас) милиција“ (Павловић, 2006: 339). И у Краљевцу су ове поворке престале да се одржавају 1950. године, али информатори наводе да се изобичајење десило природно, због мањка интересовања: „Не

знам, променило се, не знам тачно или политика или..., да је забранио нико то не верујем, само... После те године више се није то... (практиковало)“ (Ивановић Баришић, 2019: 137). Изгледа да су и у Кетвељу педесетих година, тј. након Другог светског рата Срби скоро избочијали ове поворке које су преузели досељени Украјинци. „Украјинска деца и данас ’носе звезду’ у Варјашу, Великом Сеппетру и Кетвељу“ (Попов, 2023: 36).

Цуркари

Божићну обредну поворку која се назива „цуркари“ углавном су спроводили Румуни, што сазнајемо из два извора – једног који се тиче Петровог села у Банатској Црној Гори (Чоботин, 2022: 327) и другог који се тиче околине Арада (Поморишје), али само у појединим селима, а што је забележено још 1912. године (в. Попов, 2022: 36). Према истом опису из 1912. године бележи се да су и Срби, након што су обичај преузели од Румуна „носили цурку; цуркаш с родиним кљуном је обилазио куће на Божић, у црвеном женском руху. На роговима су му висили прапорци, а његова дугачка уста су се без престанка, чак и за време игре, покретала“ (Попов, 2023: 36).

Дакле, „’цурка’ је уствари била такозвана маска-клоцалица и представљала је овцу“ (Попов, 2023: 36), док Чоботин у Петровом селу помиње назив *коза* или *цурка* (в. Чоботин, 2022: 327). У Петровом селу (Банатска Црна Гора) саговорник истиче да је било поворки са козом или цурком, али су у тим поворкама учествовали људи са стране, не из тог села по ком је ишла поворка, тј. Румуни (Чоботин, 2022: 327).

И. Попов описује ову поворку на следећи начин: „главни учесници поворке били су тројица мушкараца, од којих је један носио добош и био вођа опхода, други је носио гитару, а трећи је био маскиран у овцу (преко себе је имао џак, а у руци је носио маску клоцалицу, тзв. ’цурку’). Њих тројица су обилазили куће и певали црквене песме, а маскирани учесник је и играо у двориштима кућа“ (Попов, 2023: 36).

Шкљоцари

Код М. Ивановић Баришић наилазимо на опход шкљоцара чији помен је забележен у селу Краљевац (Банатска Црна Гора). Ипак саговорници су рекли да су „раније (су) обавезно ишли шкљоцари. (...) Код Румуна се то још одржава. Коза то они зову“ (Ивановић Баришић, 2022: 81), а предмет који носе са собом назива се *клоцалица*.

И у селу Сока (Централни Банат), на терену смо наишли на податак да је поворка колинђаша, која је била маскирана ишла и са козом, што заправо

представља преплитање две поворке: *Очи, код носа, код уста, то се све сече, још мету по два рога, тако знате и се иде и сас козом. (...) То је било једно дрво тако ко метле. (...) Има овако два дрвета, (...) онда клепеће, има бркове... (...) Прави буку, клап, клап, клап* (Сока, 2024).

Закључне цртице

Божић представља један од централних празника православаца у Румунији – Срба, Румуна и Украјинаца. „Захтевом да сви укућани партиципирају у његовој прослави, Божић је кохезиона сила у породичном зближавању различитих генерација, али и празник који окупља и зближава и чланове породице различите етничке припадности“ (Павловић, 2006: 343). Важност заједништва исказује се и божићним обредним поворкама које зближавају читаво село, па чак и његове становнике који не припадају истој етничкој групи, што је посебно пример код коринђашких поворки.

Звездари, вертепаши, цуркари и шкљоцари, у највећем броју случајева су последњих година изобичајени или се њихови елементи спајају са поворком коринђаша.

Иако је у овоме раду примарно био циљ да увидимо опште, заједничке карактеристике набројаних обредних поворки, па и разлике унутар самих поворки, те да уочимо шта се са њима данас десило, не можемо не поменути један од најважнијих елемената ових поворки – пригодне песмице/текстове. Наиме, текстови са својим варијантама, који се изговарају у овој прилици објављивани су у више научних и стручних радова и монографија, тако да нисмо желели да их и у овоме тексту поново излажемо у потпуности, али морамо скренути пажњу на њих. Како закључује Н. Павковић „у румунским коледарским песмама такође су уочљива два слоја: старији пагански у којем се изражавају жеље за плодност људи и стоке, и млађи хришћански настали под утицајем цркве и националне елите“ (Павковић, 2010: 555). И један и други слој данас свакако чине једну целину и важни су чиниоци формирања обредних песама коринђаша, јер без једног од та два дела функција песме не би била потпуна, као што и данашњи живот, и етнички, тј. идентитетски опстанак засигурно не би био могућ без свести о прошлости, прецима и народној традицији, али и црквеној пракси и подршци црквене заједнице. Оваква симбиоза две праксе које су се кроз векове прожимале на овим просторима, некада покушавајући да задобију своју превласт, али ипак схватајући да једна без друге не могу да се одрже у народу, јесте кључ опстанка божићних обредних поворки и данас.

Литература

- Аксић, 2024: Н. Аксић, Обредна и необредна слатка храна и слаткиши: Божић, слава и свадба код Срба у румунском Банату. Ниш: *Исходишта*, 10, 9–24.
- Босић, 1996: М. Босић, *Годишњи обичаји Срба у Војводини*. Нови Сад: Музеј Војводине – Прометеј.
- Бугарски и Степанов 1991: С. Бугарски и Љ. Степанов, *Кад Мориш потече кроз перо*. Букурешт: Критерион.
- Ђорђевић, 1906: Т. Ђорђевић, *Кроз наше Румуне*: путописне белешке. (Одштампано из „Српског Књижевног Гласника, ке. XVI.). Београд: Штампарија Светозара Никлоића.
- Ивановић Баришић, 2018: М. Ивановић Баришић, Божић код Срба у Банатској Клисурси. Ниш: *Исходишта*, 4, 89–98.
- Ивановић Баришић, 2019: М. Ивановић Баришић, Божић код Срба у Румунији – Краљевац и Чанад. Ниш: *Исходишта*, 5, 129–144.
- Ивановић Баришић, 2020: М. Ивановић Баришић, Божић код Срба у Соколовцу у Румунији. Ниш: *Исходишта*, 6, 93–108.
- Ивановић Баришић, 2022: М. Ивановић Баришић, Божићни циклус празника и обичаја код Срба у Банату – Румунија, у: *Срби у Румунији. Том II. Етнолошка истраживања Божића, крсне славе и свадбе*. Темишвар • Београд: Савез Срба у Румунији • Етнографски институт САНУ, 5–145.
- Јоргован Марков, 2015: Ј. Јоргован Марков, Лебац је Божје лице (Обредни хлеб и жито код Поморишких Срба). Ниш: *Исходишта*, 1, 201–210.
- Костић, 1971: П. Костић, Годишњи обичаји у српским селима Румунског Ђердапа, у: *Зборник радова САНУ*, нова серија, књига 1, Етнографски институт, књига 5. Београд: Српска академија наука и уметности, 73–87.
- Крстић, 1987: Б. Ђ. Крстић, *Код Белог Брешка и око њега*. Букурешт: Издавачко предузеће Критерион.
- Крстић, 2015: Б. Ђ. Крстић, *Народни живот и обичаји Клисурсаца и Пољадијаца*, Посебна издања, Књига 79. Темишвар: Савез Срба у Румунији.
- Кулишић, Петровић и Пантелић, 1998: Ш. Кулишић, П. Петровић и Н. Пантелић, *Српски митолошки речник*, Друго допуњено издање. Београд: Етнографски институт САНУ.
- Лупуловић и Крстић, 1995: В. Лупуловић и Б. Ђ. Крстић, *Љупкова долина*. Темишвар: Савез Срба у Румунији.
- Павковић, 2010: Н. Павковић, Слојеви народне религије у Банату, у: *Банат кроз векове*. Београд: Вукова задужбина, 545–584.
- Павловић 2006: М. Павловић, Божићни обичаји Срба у Темишвару. Београд: *Гласник Етнографског института САНУ*, 54, 333–344.
- Попов, 2022: И. Попов, *Обичаји и игре Срба у Поморишју*. Темишвар: Савез Срба у Темишвару.

- Радан и Радан Ускату 2018: М. Радан и М. Радан Ускату, Реликти паганског попрекла у карашевским верским обредима. Ниш: *Исходишта*, 4, 267–292.
- Торњаски Брашњовић 2015а: С. Торњаски Брашњовић, *Коледарске и божићне песме у контексту зимских календарских обреда*, Докторска дисертација. Нови Сад: Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет.
- Торњаски Брашњовић 2015б: С. Торњаски Брашњовић, Даривање коледарске поворке и песме које се изводе тим поводом. Београд: *Књижевност и језик: часопис Друштва за српскохрватски језик и књижевност*, 62, 3/4, 389–401.
- Торњаски Брашњовић 2016: С. Торњаски Брашњовић, Коледарске песме намењене укућанима, у: *Савремена српска фолклористика* III. Београд: Удружење фолклориста Србије, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић” Београд и Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 129–150.
- Чоботин, 2021: Б. Чоботин, Елементи божићне обредне праксе код поморишких Срба у Румунији. Ниш: *Исходишта*, 7, 355–367.
- Чоботин, 2022: Б. Чоботин, Елементи Божићне обредне праксе код Срба из Банатске Црне Горе у Румунији. Ниш: *Исходишта*, 8, 321–331.

Nina V. Aksić
The Institute of Ethnography SASA

FROM DOOR TO DOOR CHRISTMAS RITUAL PROCESSIONS OF SERBS IN ROMANIA

The paper will present Christmas ritual processions among Serbs in the villages of the Romanian part of Banat. Available literature on this type of customary practice in Serbian villages in Romania, as well as material collected by the research team of The Institute of Ethnography SASA in the period from 2016 to 2024, as part of the project Researching the Culture and History of the Serbs in Romania, organized by the Center for scientific research on the culture of Serbs in Romania at the Association of Serbs in Romania (Timisoara) represent the basic sources in processing the topic. The work will be designed in such a way that within each ritual procession its basic elements are observed, as well as to point out the differences that occur within the different regional entities in the Romanian Banat. The aim of the work is to show the importance of these processions, as well as to point out their antiquity, but also their (un)sustainability within the Christmas customary practice.

Key words: Serbs, Romania, Christmas Eve, Christmas ritual processions, koledari, korindani, vertepaši, zvezdari, curkari.